

PUERICIA, INFANTESA Y MINYONÍA DEL PRIMER DUCH DE GERONA *

A mitjans d'agost del any 1350, N'Elionor de Sicília, Reyna d'Aragó, y terça muller de Pere del Púnyalet, portant en ses entranyes l'herèu de la corona, s'aturà a Gerona ab son reyal seguici, provinent d'Hostalrich, y après de descansar qualques jorns, prosseguí son viatge, fent dretha via a Perpinyà.

Entrà en aquesta vila rossellonesa a últims d'agost, ab tots los personatges y familiars de sa Cort, entre 'ls quals hi figuraven dues monges menoretas sicilianes y Na Cathalana de Llança, qui la Reyna tenia ja a son servey desde 'l mes de setembre del any 1349 (459-48 g.), destinada per ama o aya de la criatura qui vingués al món.

Y la criatura nasqué sana y salva 'l 27 de desembre, diada de Sant Johan Evangelista, del any de la Nativitat de Nostre Senyor 1351; y per voler de Déu y salut del Reyalme nasqué mascle.

En lo trànsit sublim de la maternitat, actuà de llevadora o madrina Na Solera, muller d'En Pere Camós, abans ciutadà de Valencia, la qual, al començar l'octubre, rebé a Gerona, hont habitava, la següent lletra de la Reyna, datada a Perpinyà : «Na Solera : com nos vullam que en lo nostre part, del qual, migancant la medina de deu, esperam, esser en prosperitat deliurada, vos siats present, per tal volem, eus manam, que encontinent vingats a la nostra cort, tots afers lexats, com de present vos

* Les noticies referents a la Tresoreria de la Reyna Elionor, de Matha d'Armanyach y de Violant de Bar que no porten signatura procedexen del Arxiu del Reyal Patrimoni, R. 514 a 523 y 613 a 618.

Les signatures ab xifres soles pertanyen al Arxiu de la Corona d'Aragó; les qui porten xifres, precedides d'una P, són del Reyal Patrimoni. Les signatures ab xifres romanes, precedides de la lletra A, se refereixen al Apèndix documental.

ajam mester en servey nostre» (1563-111). Obehint lo manament reyal, Na Solera, acompanyada del porter de la Reyna, En Johan Paloma, marxà a Perpinyà, fent lo viatge ab un seu fillet, una cambrera y dos homens de peu, romanent al costat de la Reyna fins qu'aquesta deslliurà. Complí tan bé son comès, Na Solera, que la sobirana li otorgà després, a vida, 1,000 sous barcelonesos anyals.

Lo mateix corrèu de bustia reyal portador de la lletra demanant Na Solera, ne portà una altra solificant l'assistencia del metge geroní, al qual la Reyna ja conexia, mestre Pere Miró, pregantli anés a Dòna Elionor «*dimisis negociis quibuscumque*» (1563-110 g.).

Tan bon punt partera la Reyna, en acció de gracies per la mercè que Déu li havia feta de donarli un fill ab part feliç, manà portar trenta brandons de cera grossos a l'esglesia major de Sant Johan de Perpinyà, mentres en lo castell reyal tot era gaudi. Lo Rey, quan, per boca del cambrer de la Regina, En Gil de Vay, rebé la novella qu'era pare, palesà la seva satisfacció donant al missatger 300 sous barc. d'albixeres (869-108).

Complerta la sublim missió de la mare, la dòna recobrà los seus furs, trametent lo familiar Gilet a Sicilia demanant al Rey, son germà, «que li placia de ferli reembre les joyes dela dita senyora (Elionor), les quals romangueren penyora en Sicilia en poder de alcunes persones de que madona Constança, la dita infanta e notari Johan Paululli deuen esser ben enformats ço son : les corones e iij. aguiles». També li fa reclamar les joyes que romangueren a madona Constança, o sia «lo drap dor. *Item*: la cinta esmaltada ab perles, la qual la senyora Reyna de Sicilia, mare dela dita Senyora Reyna Daragó, jaquí al Senyor Rey Daragó. *Item*: un anell dor ab pedra de safir lo qual fo del infant don Johan. *Item* : lo reliquiari de cristal».

Ademés, sollicita, o millor dit, reclama «un Comano, lo qual madona Revera li presentà. *Item* : iiij. retixelles de seda de diverses collors, ço es : una violada, altra groga, altra carmesina e altra blava e alguns parells de tesoretetes e dobletes axí com la dita senyora li escriu.

Encara lo dit Gilet deman a Madona Costança lespil o mirall dargent elo tinter dargent, els ganivets ab beyna dargent... los quals eren en los coffrens de Margarida. *Item* : deman a madona Femja ela prech, de

part dela senyora Reyna, que li vulla trametra lo pom ab lo qual ses-calfa lo lit. E a madona Violant que trameta ala dita senyora lo pom del ambre lo qual ella te, de que farà gran plaer a la senyora Reyna. E la dita senyora les trametrà altres jòyes qui valrran mes que les dites coses no valen. *Item* : deman los coffrens e robes deles donzelles los quals romanguen en terra con se recolliren ab la dita senyora Reyna. *Item*: que procur de haver mostarda e panses de patí e encara si pot haver j. parell de francolins vius» (1563-144).

En compliment de la cortesia diplomàtica y de llinatge, la naxença del Primogènit d'Aragó se comunicà seguidament als Reys de Castella, França, Sicilia, Navarra y Portugal. A l'aviastra Elionor de Castella, viuda del Rey Anfós d'Aragó, aquella qui al veure 'ls valencians defensar llurs privilegis contra la seva voluntat digué al seu espòs : « — *Señor, no consentiría el rey Alfonso de Castilla, hermano nuestro, que él no los degollase todos.*» Merexent del Rey la següent resposta : « — Reyna, Reyna, el nostre poble es franch e no es axí subjugat com es lo poble de Castella; car ells tenen a Nos com a senyor, e Nos a ells com bons vassalls e companyons.»¹

Axí mateix s'innovà 'l gran acontexement a la Reyna Elisenda de Montcada, viuda de Jaume II y fundadora del Monestir de Pedralbes,² y a moltes altres persones reyal, als Jurats de les ciutats del Regne, al Comte d'Ampuries, etc. (433-10 y s.).

En aquest cas, la fórmula protocolaria palesava un goig verdader, car, per a lo Rey, pare ja de les Infantes Constança y Johana, no era un fill més el qui li havia nascut, sinó un herèu de la Corona y del llinatge d'aquella gloriosa casa d'Aragó per ell verbalment tan enaltida y admirada.

Per a alletar el nadó, demanaren la nora del cavaller valencià Pere de Calderó, a la qui calia previament fer examinar la llet per mestre Pere Ros de Valencia, segons novella indicació del Rey. Però, fent avinent que, si ja era partida al rebre l'esmentada indicació, arribant a Perpinyà no podria darli 'l pit fins y tant que'ls físichs reyal regoneguessen «la dita leyt esser al dit Infant profitosa» (1138-13).

1. Crònica del Rey En Pere.

2. Elisenda de Montcada fou la quarta muller de Jaume II y aviastra de Pere III.

Es possible que, per una o altra causa, la nora d'En Calderó no anés a Perpinyà. Tant es axí, que consta una partida de 400 sous a «Blanca de Manresa, nodriça del Infant, en satisfacció de les messions que havia fetes en lo camí de Manresa tro a Perpinyà» (459-55), y una altra a «Pere Trull, porter de la Reyna de Pedralbes, Dona Elisenda de Montcada, en satisfacció de les messions fetes en menar de la ciutat de Manresa, la nodriça del senyor Infant» (459-55). Blanca de Manresa tenia, además d'un escuder, una cambrera, qui era Na Romía, muller d'En Berenguer Çes Comes, la qual, junt ab la dida Guillemona, muller d'En Pere Soldevila, ciutadà de Manresa, acompanyà a Barcelona En Johanet, fill de Blanca. Tan bon punt aquesta començà a criar l'Infant, la Guillemona, per a alletar el fill de Na Blanca, donà a criar lo seu a Elisen Vidala, també manresana.

Ajudà a nodrir l'Infant Na Constança, a la qual la Reyna regalà un redondell per a una sella de cavalcar, axí com regalà a Blanca dos vels de lli prims y un capell obrat de fil d'or y de seda que comprà a la juhía Na Dolça.

Per a son ús, la Reyna demana a En Marrades, draper de Valencia, escarlata sanguinea bella y fina, y per a sos vuit oficials majors, drap de Douai vermell, y per a les altres companyes, «draps meyatats que no sien semblants daquells qui enguany son estades vestides les dites companyes» (1563-115). També fa comprar per a ella, en Avinyó, quatre peces de drap d'or tot blanch lavorat ab fullatges d'or y dues peces de velluts carmesins (1563-140).

Apart l'exovar, qui ja li tenia preparat abans de néixer, a son fill li fa fer un mantell del drap d'or nomenat *marromach*, forrat ab pena vayre, y un caperó de drap mesclat de Malines, comprantli, además, dues maragdes desencastades, qual aplicació no's menciona.

Mentrestant, en les sales del castell reyal perpinyanès persistia l'ambient de joya, y En Perrinet de Navarra y En Johan de Munt, ministrers del Vezcomte de Narbona, y en Danís Simon y En Johan Niet, jutglars del Rey de Navarra (869-102 y 103) y altres ministrers y jutglars, vinguts de diferentes Corts ab motiu del gran succés, àdhuc el jutglar dormidor del Rey de França, y En Monicot, foll del Comte d'Illa, ocupaven el lleure

dels personatges arribats a la residència dels Reys d'Aragó, alternant ab los artistes de la casa : els tabalers y 'ls de llahut; els d'orguens, com En Guilot lo Gay; els de cants, com En Ciscar y En Johan Cirera; els trompadors y de xerimella, ab sos instruments agençats de penons de sendat ab or batut; els cornamusayres, ab llurs cornamuses de flautes de banya ab viroles d'argent, y 'ls tragitadors y 'ls histrions ab llurs jochs y facecies y equilibris de bastó y bacina.

* * *

Donada l'afició que tenia a tot lo solemne, es natural que'l Rey En Pere de les Cerimonies s'apressés a investir lo seu fill ab les dignitats que's pertanyien al qui, per ostentar el títol de Primogènit del Reyalme, havia d'ésser, per dret propi, son successor en la governació del Estat. Es perçò que, no passat encara un mes del naxement, ab lo cerimonial que la Casa d'Aragó acostumava en aytals casos, en lo Castell reyal de Perpinyà, a 21 de janer del any 1351, se firmà la Pragmàtica, bollada ab bolla d'or, fundant el Rey Pere III el Ducat de Gerona. Foren testimonis el noble Pere de Fonollet, vescomte d'Illa y de Canet; En Guillèm Galceran de Rocabertí; En Pere de Montcada, procurador reyal de Catalunya; En Berenguer d'Abella, cambrer, y Pons de Santa Pau, Bernat de Tous y Matheu, mercer de casa la senyora Regina; ab els cavallers Jaume Dezfar, Berenguer de Codinachs, mestre racional, y Jaspert de Tragurà, consellers del Rey. Integraven el Ducat de Gerona : la ciutat homònima, juntament ab Manresa, Vich, Besalú, Berga, Camprodon, Sempedor, Vescomtat de Bas, Castellfollit, Torroella de Montgrí, Pals, Figueres y tots y cada un dels castells, viles y llochs de llurs vicaríes, batllies y procuracions (1538-3). La bolla àurea que'l Rey féu metre en aquesta Carta de donació costà 20 florins, essent obrada per En Bonasenyà, argenter de la ciutat de Valencia.

Enlairat Johan a la dignitat de Duch de Gerona, el seu pare se preocupà tot seguit de conresar l'intel·ligència del qui temps a venir l'havia de succehir en lo regiment del Reyalme. Copsar un educador idoni, pròvid y modest, al ensemps que ingeniós, honest, de bones costumes y

ab experta erudició per a tenir cura del Duch, instruintlo en costums, sapiencia y doctrina, a tothom necessaries, y més en los destinats a regir pobles, no era tasca fàcil, per ésser moltes les condicions selectes que s'havien de congregar en un sol home.

Concirós el Rey, analisava mentalment, pesantles ab trabuquet, les valors morals y intellectuals dels homens de seny qu'ell conexia, desitjant trobarhi el predestinat. Sortosament la cobejança fou realitat, recordant que'l seu conseller y dilecte noble En Bernat de Cabrera, en temps passats, l'aconsellà saviament ab òptims resultats en moments perillosos y difícils, y qu'aplegava en sa persona aquelles condicions abastament. A mossèn Bernat, donchs, li fou confiada l'altíssima missió de preceptor del herèu fins qu'aquest complís quinze anys, ab l'obligació de viure ab ell en lo lloch que'l Rey destinés (1538-4 g.). Y'l lloch destinat fou la ciutat de Gerona.

Al ensemps, se concedí a En Bernat de Cabrera plena y libera facultat per a pendre possessori del Ducat de Gerona en nom del Primogènit (1801-10), firmantse, en la cambra dels Tímbrs del Castell reyal de Perpinyà, a 16 de febrer del any 1351, les declaracions públiques de l'erecció del Ducat y d'haver confiada a mossèn Bernat l'educació del Príncep (1801-14), axí com lo dia 28 se firmà lo manament reyal per a que 'ls síndichs, procuradors y altres autoritats de les ciutats, viles, castells y llochs del Ducat li prestessin y fessin homenatge de fidelitat com a educador, procurador y actor del Duch (1801-11). Sis dies passats del nomenament de Duch de Gerona, el Primogènit fou exornat ab lo títol de Comte de Cervera, y vint dies après ab la dignitat de Llochtinent del Reyalme (1538-39 y 93).

Constituída ja la casa del Primogènit, s'obligà les Aljames dels Regnes d'Aragó, Valencia y Mallorques y del Principat de Catalunya a donar cada any, per tot lo mes de març, a En Bernat Margarit, tresorer del Infant herèu, o a un seu delegat, 12,000 sous barcelonesos, repartits entre elles, segons l'importancia de l'Aljama : la qui més donava era la de Calatayud, 1,200 sous; y la que menys, la de Vich, 20 sous (1538-51).

Començava l'abril quan la Reyna, sojornant a Gerona, demana, en nom propi y del Rey, que li portin el Primogènit, qui encara no s'era mogut de Perpinyà (1563-154 g.). Y'l Primogènit, passant per primera vegada 'l Perthús, anà a Gerona en les andes qu'en lo mes de març li foren aportades de Tarragona. L'acompanyaren la dida, ab son fill, y les cambreres y oficials de la sua casa, los quals cavalcaven nou besties de sella y portant la llur roba y objectes en nou besties de bast. Y axí 'l novell Duch prengué possessori de l'històrica ciutat qui devía ésser d'aquella hora endavant l'alberch oficial de sa infantesa.

Hostatjat en la casa del sagristà de la Sèu, l'alletà Na Bonanada, muller d'En Nicholau Boer, tot y esperant l'arribada d'altra dida, y cobrant, per l'interinitat, 300 sous barcelonesos, que se li entregaren quan Na Geraldona fou venguda de Barcelona a Gerona. Aquesta Geraldona, muller d'En Jacme Cabot, ballester de Barcelona, arribà ab una macipa que feya de maynadera a la sua filla y ab dues besties de bast que li traïen els cofrens.

Si la dida manresana no era en estat prou a posta per a alletar, ja que interinament la Bonanada tingué de donar lo pit al Infant, mentres arribava la dida de Barcelona, o sia Na Geraldona, ab aquesta també sobrevingueren dificultats y entrebanchs.

L'Infant tenia ja mig any quan En Guillèm de Blanes, Na Cathalana de Llança y mestre Miró de Corça, metge geroní, comunicuen al Rey que la dida de Barcelona era «enpedera e que mes navie una hora que altra». Al rebre aytal ardit, el Rey crida a consulta los seus físichs barcelonins, y com a resultat de la matexa, escriu recomanant y ordenant que si l'Infant no té compliment de llet, «na Blancha, ama del dit nostre primogenit, lindó, en aquell cas que conegats quelin falís e açó tro que sacost a iiij. dies prop lo terme de sa porgació car, en aquell cas, mes val que hom lin faça compliment daquella let que ha acostumada o sab hom lo cas, que si hom caia en altre dubtè. Emperó volem que, encontinent que sia iiij. dies prop aquell accident que sabets, la dita ama que ces de leytar : e sili vendrà o no ço que sabets, clarament nos en certifiquets per vostre letres». En la matexa lletra s'oposa a que la Cort del Primogènit mudi d'alberch, «car la calor es tanta per tot, que dubtam que

alberch poguessets millorar, con en totà la ciutat de Gèrona no haia axí cambra gran com la sua» (1138-17).

Pochs dies après, el Rey mana que mestre Pere d'Abella examini la llet de la muller d'un familiar reyal, y, en cas d'ésser bona, qu'alleti l'Infant (1138-16 g.). S'esqueya 'l novembre del any 1351 quan definitivament Na Geraldona, no poguent criar, retornava a Barcelona, prenent altra vegada l'egregia criatura Blanca de Manresa. No se'n oblidà Johan I de sa dida Blanca, car, essent home, vol mullerar ab una pubilla vigatana a En Johan Berenguer de Manresa, fill de Na Blanca, «qui es stada nostra nodrissa e nos haia per alcun temps alletat» (1755-11).

Malalta, a Perpinyà, la Regina, Pere III crida 'l metge del Primogènit, mestre Miró, al qui devía substituir en sa absència mestre d'Abella, y en l'interinitat, fins qu'aquest fos arribat a Gerona, el metge geroní mestre Irondeu (1138-64 g.). Semblant combinació reyal no arribà a iniciarse perquè la sanitat del Infant no permeté l'allunyament del seu metge d'espona, com axí ho fa avinent al Rey mestre Miró; llavors, el Sobirà tramet a Gerona mestre Pere d'Abella, qui explica al seu confrare l'estat de la Regina, rebent de mestre Miró les instruccions per menut de lo que cal fer (1138-68 g.). Mentrestant, va a Perpinyà mestre Irondeu, substituint a mestre Miró, per lo que cobrà 60 sous (460-71); y més avant, ja en franca convalecència 'l Duch, mestre Miró pogué abandonar-lo sense responsabilitat, anant a la Reyna, la qual lo rebé ab gran satisfacció, car en ell tenia depositada tota sa confiança (460-81).

Ab En Cabrera, Na Cathalana, qui cobrava 2,000 sous l'any; mestre Miró de Corça, qui 'n cobrava 5,000, y les dides, constituïen la casa del Duch, lo dispenser En Bernat Margarit; un escrivà de Ració, que segellava los albarans ab cera verda, empremtada ab un segell d'argent ab senyal reyal, sostingut per una cadeneta; el capellà Valentí Granyen; els jutglars de la hut Francesch de Muntalbà y Pellino de Catapan, fill d'En Pelegrí, jutglar de la Reyna; En Johan de Mascó, que havia estat jutglar del Comte Lop de Luna, y En Pere Sagner, qui sonaven la cornamusa; N'Exemenno de Lerdà, sobrecoch; En Martí de Jahaust, qui, havent estat boteller de la Reyna, passà a ésser cambrer del Duch; En Guillèm Çamora, porter de maça; el cuýner Pere Fontova; Françoy Torreni,

nan y ajuda de cambra; Marieta de Xiva, servicial o cambrera del Duch, y 'ls porters, adzembrers y altres.

L'habillament del Infant reyal era 'l pertanyent a la sua alcurnia. Per damunt dels bolcays vestía cota y gonella de drap de Malines de grana, meytadat ab drap morat de Gant listat, ab la cota forrada de ventres de vayrs y ab los aligots o mànegues amples, perfilats d'erminis previament destrevessats y mesos en roda. O bé usava vestedures del mateix drap de Malines, meytadat ab drap sutjat de Douai, forrades ab pena de dorsos de vayrs, les quals li foren regalades pel bisbe de Gerona, o brians de fustani pelós. La sua carona d'angelich, sonrient y radiant com una gloria, y rosada com flor d'englantina, era nimbada per caperons de drap de grana de Malines o de drap blanch de Brusseles.

La joguina inicial del ínclit infantó fou un bergancí, que li donà la Regina, costant de compra 40 sous, «per rahó de una pinya d'argent ab cascabells la qual, de manament dela dita senyora Regina havia feta fer e comprada den Frascesch de comapregona, argenter de barchinona... e la qual pinya la dita senyora dona al senyor infant en Johan, primogènit del senyor Rey e Duch de Gerona, per joguetes» (P. 460-75); encara no era complert l'any de la naxença, puix corria 'l mes de novembre del 1351.

Més endevant, quan l'anada del Infant vers les partides d'Aragó, el seu pare li fa obrar a Osca «un cavall de fust pintat, ab sella, fre e tot larnés de la dita sella...» (P. 566); també tenia afició a jugar ab ametlles, car en lo llibre del comprador s'hi troba la partida «amenles a jugar al senyor infant».

Per Nadal, probablement per a festejar lo primer aniversari de la naxença, els jurats de la ciutat de Gerona regalaren a llur magnífich petit concitudà una vexella d'argent, y ell, en agraument, donà al verguer Vidal Mariner, qui li portà, 50 sous barcelonesos, y 'l mateix dia del primer aniversari, el Rey féu ofrena a l'iglesia de Sant Johan de Perpinyà de sis brandons grossos y de dues llanties d'argent, obrades per En Pere Constanç, argenter d'aquesta ciutat (P. 870). A Na Bonanada 'l Rey li donà, per a la festa de Ninou, 200 sous barcelonesos.

* * *

Tan menut y ja tenia deures a complir, que no tot són flors y violes en la vida dels prínceps.

Per a fer conexença personal ab l'herèu de la Corona, y sobretot per a jurarlo com a Primogènit, els aragonesos exigiren qu'anés a Saragossa, y, seguint la consuetut establerta, celebrar aquella solemnia cerimonia en la sua iglesia major: Acordada la visita al Regne d'Aragó, els Reys dictaren l'ordinació del viatge, qu'entregaren a En Barthomeu Dezlor, tinent los segells del senyor Duch.

Segons la dita ordinació, calia que la Cort del Primogènit sortís de Gerona una setmana après la Pasqua del any 1352, si, a criteri de mestre Miró, feya bon temps; y si no, quan aquell ho indiqués. L'Infant Johan devia, naturalment, viatjar en andes, les quals andes portaven cuberta de drap de Malines de grana y drap groch de Douai y una cuberta de reserva de lli encerat, per si la pluja 'ls sorprendia en lo camí. Vintiquatre homens estaven destinats a portarles, rellevantse, y 'ls cuidants del Infant devien procurar qu'aquest hi anés ben pla.

Les jornades, no sent alterades per la pluja, el vent o 'l fret, consistien en anar de Gerona a fer nit a Caldes de Malavella; de Caldes a dormir a Hostalrich, y, successivament, a Sant Celoni, Llinàs, Montmeló, Sant Andreu y Barcelona. Romandre tres dies a Barcelona y seguir dret a Molins d'en Reig (de Rey), y después a Martorell, y d'allí a fer sengles nits a Sant Sadurní de Noya, Vilafranca, La Bisbal, Santes Creus, Montblanch, Vinaixa, Les Borges y Lleyda, en qual ciutat l'estada fóra més llarga.

Ab los familiars de consuetut, acompanyaven el Duch, fins a Barcelona, el Vescomte de Cabrera y un abat; y de Barcelona a Lleyda substituí al abat el prior de Catalunya. Per expressa voluntat del Rey, les nétes de Na Cathalana Llança, qui vivien ab ella, romangueren a Gerona, «car no es honesta cosa anar ab lo dit duch, donzelles ne moltes fembres, sinó aquelles que necessaries son el servey de la sua persona». Seguiren, però, habitant la casa del Duch, en la qual, per manament reyal, se les tractà «en aquell gran estament que solien ésser» (1142-75).

Encara que l'Infant fes lo viatge en andes, portava de respecte un cavall ab manta reyal de llana groga y drap vermell: En Ramon dez So-

ler, de Barcelona, li féu dues selles y un escut. Precedien la comitiva un genet ab penó de camí, en asta de llança ab la senyal reyal, y 'ls trompetes.

La naturalesa contemplà somrient y benigna la primera sortida del hereuet del Casal Català, procurant favorirla ab l'ofrena de les sues gemmes per a que li fos més placent y delitosa. Muniors de petits encensers de flors camperoles, brandats per l'oreig, tot hi fentli reverencia, perfumaven ab llurs aromes l'ayre de la carrera, mentres els ocells, prodigiosos ministrers de la creació, retilaven llurs tonades d'*Hossanna* al ínclit rebroll del Rey En Pere, qui, per primera vegada, visitava les terres del seu reyalme; y als capvespres, quan la fosca prenía possessori de la terra, les cuques lluhernes, encenent llurs llantions, brufaven les margenades dels conreus y 'ls vergers vilatans d'alimares esmeragdines, en honor de la novella magestat nexent.

Una adzembra coberta, com les altres, de drap ab senyals de llinatge en los corns y en lo centre, tenía confiada 'l cofret encuyrat y enllaunat de la capella, tot vert, ab escudets reyal y ab peus altes de ferre: cofret qui devía estotjar, entre altres objectes, el càlzer d'argent ab patena, daurat dins y de fòra y 'ls dos canalobres d'argent comprats per la Reyna a En Barthomeu de Camplonch, argenter de Perpinyà, per a donar al Primogènit (P. 460-83 g.), y l'ara d'altar feta a Gerona per manament del capellà del Duch.

En aquesta excursió 'l Príncep vestí robes diverses y variades; adés, mantell, cota ardía y caperó de drap vert de Malines, haventhi en la cota una pena de dorsos de vayrs. Adés, una cota ab ventres de vayrs, mantellina, gonella y caperó de drap sutjat de Douai, adornat ab trena d'or, present del Rey, qui també li regalà una cota de vellut vermell ab papeillons de fil d'or y de seda y ab penes de ventres de vayrs.

A discreció de Madona Cathalana, y segons la temperatura y 'l poblament hont se dirigien, vestía una o altra estofa, ja que la guardarroba era abundosa : gonella de drap de grana ab caperó de drap d'or o altre de xamellot blau, abdós forrats de tafetà carmesí. Cota y gramalla de vellut vert, forrades ab ventres de vayrs y perfilades d'erminis. Cota de camocha de seda vert y groga, forrada de sendat vermell, present de la senyora Reyna. Cota ab aligots perfilats d'erminis...

Els bolcàys eren de drap d'escarlata de Perpinyà, y l'abrigava una vànova de lli blanch, ab rosetes.

Per ser molta la gent del seguici, y havernhi de tota mena, axí de caràcter com d'estament y llinatge, el Rey cregué convenient qu'hi anés un agutzir, «per tal que si pèr lo camí les companyes fahien alguna inordinació, quey hagués qui 'ls castigàs, els punís», y l'agutzir portava, en trossa, los seus atributs, o sien collars de ferre, grillons y desclavador. Axí mateix hi anaven dos porters de maça (1135-51 g.).

La geronina Bonanada ajudà alletar l'egregi nadó; però, a Lleyda, mamà de Na Sibilia, la qual donà a criar lo seu fill a una dòna de la ciutat. Quelcom tenia la dida en cap, quan prenía ordiat ab llet d'ametlles tendres, se lavaba los peus ab vinagre y menjava morterol, nom que donaven a les sopes espesses de pa ab llet; y, ultra aquesta medicació, per a prevenir els trastorns que podia ocasionarli la secreció làctea retinguda, «diverses fembres portaren lurs fills a la dona na Blanca de Manresa, ama del senyor infant, per mamarla»; aquestes dones foren remunerades. D'altra part, l'Infant s'indisposà, y calgué donarli axerop julep y axerop violat y saître acaliuada.

Sortiren de Lleyda 'l dijous, 12 de juliol, y entraren a Osca 'l 29, qu'era diumenge, utilisant en lo viatge vintisis besties de sella y de bast; les andes les portaven com sempre, rellevantse, vintiquatre homens.

Arribats a Osca, la dida interina lleydatana retornà a Lleyda, substituintla Na Caterina, qui donà son fill a criar a una dòna qui tenia per nom Marguerida; però, aquella, no pogué continuar criant, perque romàs malalta a Montçó, ocupant son lloch Johana de Montçó, la qual confià son fill a una convehina. La Johana vestia gonella y cota de drap vert, samarra de drap vermell ab penes de conills y, interiorment, camisa y calces de lli. A Alguayre l'ama del Infant s'indisposà, y tingué de pendre ordiat, y a Osca se vegeren obligats a trametre un home a Lleyda que portés, per a ús de Johan, «una libra de axerop julep e miga libra de axerop violat»; y per la matexa indisposició gastaren tres sous «que costà una manegua de crestiri ab lo canó a ops del dit infant».

En lo trajecte d'Osca o Saragossa, un juheu de Borja, nomenat Jucef Axivil, tocava devant l'Infant «un estrument de ploma apellat viola», lo

qual vol dir que l'afició que per la música demostrà essent home Johan I, boy li venia de naxença.

Entraren a Saragossa 'l dilluns, 3 de septembre, y aprofitant l'estada obligada pel jurament, ordenaren obrar unes andes de fusta ab escudets reyls. La ciutat aragonesa, tant per la festa de la jura com per les Corts que s'hi celebraven, esclatava d'animació, y 'ls hostals y alberchs no podien donar l'abast als forasters provinents de totes les parts del Reyalme. Els qui no 'l conexien volien veure l'Infant, y haventlo vist comentaven la seva fesomia, cercantli semblances ab sos antecessors y fent auguris.

El Rey, per a celebrar la festa del jurament, volgué que'ls pobres de Jesucrist ne participessin, y, entre altres almoynes, els donà, per a llur vestir, les peces de drap blaus y blancs qu'en senyal de festa envelaren lo menjador de l'Aljaferia hont ell menjava. (P. 870.)

L'Infant Johan, mentres al seu pare lo preocupaven los negocis d'Estat, va delectarse ab los jutglars reyls : Jaquet Tricot, qui tocava la cornamusa; mestre Pere y sa muller Sibilia, y 'l tragitador de mans Passapassa, qual renom probablement era degut al *passa passa* tan repetit en lo joch de la muscada y 'ls gobellets.

Després de la festa del jurament, les Corts se sospengueren per maldia de Pere III, qui 's vegé obligat a fer llit, visitantlo, ultra mestre Miró, els mestres de física Johan Vigorós, Johan Dordas, Berenguer Torrella y Berenguer d'Alós, los quals cobraren quiscun 500 sous jaquesos, metjantlo ab restaurandis, axerops compostos y juleps, preparats y despatxats per l'especier Pere Jener.

De la capital aragonesa 'n sortí l'Infant el dia 20, dexanthi malalts l'ajudant de la Cambra Pero Martínez de Castro y 'l nan Françoy, l'escolà Ramon Miró y Na Cathalana de Llança, qui fou portada a Lleyda, romanent ab ells mestre Miró, probablement per a pensar En Ramon qui devia ésser parent seu; en cambi, s'afegí a la comitiva Na Venecia de Brancha, dòna de casa la senyora Regina.

El dia 23, previes les parades corresponents, arribaren a la vila de Sessa. Ací reposaren fins el dia 4 d'octubre, que marxaren dret a Lleyda, entranthi 'l dia 9. A Lleyda s'aturaren nou dies, marxant a Gerona, en qual ciutat arribaren l'últim jorn del mes, aportant un cavall que li rega

laren al passar per Juneda (que probablement devia ésser del Vescomte de Vilamur qu'hi tenia son alberch) y un cobrellit o exeló d'estam escacat, vert y groch, que compraren a Lleyda. Entre 'ls familiars figuraven les cares noves de la dida Johana de Montçó y del jutglar de lahut En Bernat Bardines, qui vench, ab l'Infant, de Cervera, a Gerona, romanent qualque temps en la Cort.

En lo viatge no sofriren altres accidents seriosos que'ls malalts romasos a Saragossa y l'haver dexades a Lleyda Na Venecia y Marieta, qui s'emmalaltiren a Montçó, sots la cura de mestre Berenguer d'Alós, qui, en ses visitacions, hi ordenà axerops, crestiris y altres coses medicinals. Fòra aquestes baxes transitories y 'l trasbals de dides, pot dirse que l'excursió primera se portà a terme ab tota felicitat, començantla ab cants de rossinyols y finintla ab refilets de caderneres, sense que'l xiscle esgarifós del ocell de la mort interrompés llurs melodies.

No es, donchs, estrany qu'aposentats, de bell nou, a Gerona, manessin fer sis brandons grans per a repartirlos igualment entre Santa María de la Sèu, la Capella de Sant Narcís y la Capella de Sant Cristòfol. Dies ençà, dies enllà, devia escaures en aquests temps quan la casa del Primogènit rebé l'ardit satisfactori que'l Sant Pare s'era dignat concedirli la permissió d'ohir missa ans del alba, en tot lloch honest, pagant per a dret de butlla del privilegi 72 sous barcelonesos.

Gayrebé no hi havia temps d'haver retornada la roba als arquibanchs, la vexella al museu y 'ls ornaments a la capella, quan, sobtadament, en l'alberch ducal hi entrà una bafarada malestruga qu'apagà la joyosa gaubança del èxit de l'anada a Aragó : l'Infant es malalt; sos familiars s'astoren, y, preocupats, deliberen sobre 'l parer que'ls han palesat els metges d'espona; y, conscients de la responsabilitat llur, acorden reclamar la vinguda de metges forasters per conèxer, també, llur criteri. Mentrestant, en la casa palau tot són anants y vinents, parlant uns y altres a flor de llavi, augurant malvestats els pessimistes, y 'ls devots pregant a Déu per la salut del Príncep, mentres el nan Françoy, arraulit y contristat en un recó de la cambra, brollant dels seus ulls aygua del cor pujada, contempla malalt lo seu senyor y mestre, y 'l jutglar geroní Jaume Salandi, sentat devant l'Infant, fa cantar a les cordes del seu llahut tonades jolives que

contrasten ab l'expressió dolorida de la seva cara. Madona Cathalana de Llança y Na Blanca de Manresa, sentades a les espones, ab los ulls fits en lo malalt y esgranant en sos dits els paternostres, observaven los més petits moviments, procurant interpretar los seus desitjos per a complimentarlos.

S'innovà al Rey la malaltia per correus cuytats, qu'expressament anaren a Valencia, y 's trameteren missatgers a En Ramon Berenguer, comte d'Ampuries, qui envià dos metges de Castelló, los quals cobraren 20 escuts d'or. N'hi acudiren, també, de Vich y de Sant Iscle, expressament demanats, per tenir fama d'ésser bons mestres en Medicina. Però el temperi s'apayvagà, és destrià la gropada, y lo que amenaçava ésser temps fortunal, se contentà en esdevenir ruxada de cap de núvol, fins el punt que mestre Reserach y mestre Nacim, juheus, metges de física, qui anaven al Infant, arribats a Sant Celoni reberen orde de retornar a Barcelona, porque 'l malalt ja estava guarit, rebent per les molesties sofrertes 52 sous 11 diners.

Apropantse 'l terme per a complir dos anys lo Primogènit, el Rey Pere demana a Madona Cathalana que'l jorn del aniversari prengui «mida ab una corda, que animvar ne alargar no puxa, de la statura del Duch: «... la qual mida, presa aquella, nos trametets encontinent be guardada» (1142-74 g.). El pare volia saber de certa ciencia la crexença del seu herèu.

* * *

L'alberch del Infant comunicava, mitjançant un pont de fust, ab lo dels Reys, a fra menors quan aquells anaven a Gerona : en aquest alberch tingueren de posarhi un pany en la porta forana, y s'hi feren sengles ximenees en dues cambres y altres obres que'l Rey pagava, «donant per amor de Deu e per satisfacció dalcuns dampnatges que havien sostenguts, axí com per altres aparellaments de casa, perçó com lo dit Rey posava en lo dit Monestir, 200 sous barcelonesos» (P. 870).

La cambra hont jahía l'Infant tenia dues finestres y banchs de guix, en los quals, axí com en los del porxo, posà posts primes de fusta En Romeu, fuster geroní. Al començar els frets se cobria el trespòl de la cambra ab sis estores d'espart.

El mobiliari de la casa del Duch era modestíssim, com ho eren los atuells de cuyna, entre 'ls qu'hi figuraven una loça y una esbrumadora, olles d'aram, dos bacins d'aram, estanyats fets a Gerona, per a coure peix, ço es, l'un trocat y l'altre clos, un puçó estanyat, una caça estanyada y una taula d'alber plegadiça.

Escudelles, talladors y talladoretts de fust, una odra per a vi, dos barrals encerclats de ferre per a pujar l'aygua a la Cort, una pastera de fust ab coberta, sedaces, asts de fust y de ferre, canter, colador y altres menuderíes y una taula pel pastador, qui fou l'escolà Ramon Miró, fins qu'arribà de Valencia, tramès per lo Rey, En Johan Duhesa. En la mu-sería o rebost hi tenien dos covenets de canyes per a ous y carn, y una cistella per a dur fruyta.

Entre los mobles íntims figurava una cadira de fust pintada, ab cuyr, comprada per a *tolre aygua*, o sia per a orinar : era la cadireta d'infants coneguda ara ab el nom de *basseta*.

Les cambres parades no sobraven en la casa del Primogènit : n'és una mostra que, al entrar en la Cort la dòna Nicholaua per a ajudar l'allemantament del Infant, el dispenser del Duch llogà a En Francesch Vidal, peyer de Gerona, un llit de roba, que, en mon concepte, era lo que ara es un catre, en lo qual jach aquella y del que'n pagaren de lloguer, desde 'l 1.º de febrer al 9 de juny, 30 sous barcelonesos. Axí mateix se llogà per Na Bonanada quan, en maig de 1352, Constança estigué malalta, cuidada per sa macipa Elisen.

El Duch dormía en llit reyal, ab camenyas de palla, ordenat a Barcelona per lo seu pare Pere III. A la vesprada, per a anar a dormir, mentres repetía, tot fent becaades, les oracions a Madona Santa María que li dictava Na Cathalana, aquesta, haventlo despullat, li vestía 'l brial de fustany pelós, adornat de seda y passamà, y ab botons de talla de malla : y axí habillat, el Príncep d'Aragó aclucava les parpelles emmelant sos llavis ab l'última oració cotidiana y somrient ab beatitut a les visions celestials qu'en somnis li mostrava 'l seu àngel de la guarda.

A les nits romanía encesa la xinxeta de sa cambra, ahont, a la vetlla, fins hora colgadora, donava claror un estadal. Los qui feyen guardia de nit en l'alberch la feyen iluminantse ab un brandó de sis lliures, y, a

obs de la taula, s'encenien brandonets, y candeles a les portes foranes, «una candela la qual fo crescuda (*alçada*) a les portes foranes», que solien ésser el sistema d'iluminació que, com en les altres cases senyorials, esmerçaven en la Casa ducal.

Al llevarse, procedien a ferli les ablucions matinals y 'l pentinaven ab pinta d'ivori, després d'haverli posat un pentinador de seda vermella y negre. El vestien ab gramalla, cota, gonella y caperó d'escarlata morada, de grana de Brusseles, ab botons de fil d'or y de perles, o bé altres vestedures meytadades d'escarlata de grana de Brusseles, color de coll de paó y drap de Malines lleonat, perfilades d'erminis. Quan, sentadet devant la tauleta de xiprés plegadiça ab peus feta per En Ramon Rayner, fuster de Gerona, li servien el menjar ab l'escudella y la cullera d'argent sobredaurades, portava demunt la roba, per a no enllodarla, un pitet o cota de menjar.

Si 'l trajo descrit, o altres similars, eren en aquesta època los seus vestits ordinaris, no cal dir que li posaven lo bo y millor quan actuava oficialment de Primogènit, com, per exemple, per a donar audiència als embaxadors dels Consellers de Barcelona anats a Gerona expressament per a innovarli la victoria del estol reyal d'Aragó sobre 'ls genovesos. Al rebre 'l novell satisfactori ardit, donà quatre florins per a albixeres a l'embaxada, que no debades menava l'estol vencedor, per indicació del Consell barceloní, lo seu preceptor mossèn Bernat de Cabrera.

Atesa la sua alta alcurnia, per més que tingués trajos abastament, En Ciprés 'Estrany, qu'era 'l seu sastre, seguidament treballava per ell: si adés li obrava una cota y gonella y caperó y gramalla meytadat de drap de Douai, de color de girofle, de la sort menor y drap vert forrat ab penes vayres flandreses y perfilats d'erminis, ara li feya gonelles de drap blanch, cota de xamellot morat ab botons morats de seda ab ansa, un caperó y tres parells de calces de drap d'escarlata de grana : y entorn les faules del caperó, les perles qu'hi posava la dòna Agnès, qui n'era obrera.

D'aquesta hora en avant entraren a son servey en Johan Ferrandiz d'Heredia, fill d'En Gozalvo, qui tant contribuí ab la sua erudició y sapientia a plasmar l'intel·ligència del Duch, y En Francesch de Perellós, pare del meritíssim autor del *Purgatori de Sant Patrici*. No obstant,

qui duya 'l pòndol de la casa del Primogènit éra mossèn Bernat de Cabrera, fins el punt que, al allunyarsen, per la guerra de Serdenya, quan sobrevenien casos de dubte, Na Cathalana de Llança, no 'ls resolía per sí sola ni 'ls consultava ab los cavallers de la Cort, sinó que's dirigía al Rey perque hi dongués solució : tal es el cas referent al escrivà de la Dispensaria, motivant qu'aquell contestés, «que com Mossen Bernat de Cabrera lexás la casa del Duch en ordinació, nos, quant ara, noy mudariem ney tocariem en res; e Nos fe havem en Deu que, ho el dit mossen Bernat hic será tost, ho nos serem aquí en breu e lavors provehir hi em volenters» (1538-52 g.).

En la cort ducal no 's podia prescindir un sol instant dels ministrers: Estava tan arrelada en lo Duch l'afició a la música, que, en absència del jutglar de cornamusa, mestre Johan de Maschó, l'ha de substituir lo tocador de lahut En Celandi, lo pellicer de Gerona qui ja havèm vist tocar devant d'ell en sa última malaltía, y que lo mateix tocava l'instrument musical per a distrure 'l petit Príncep, que recusía unes pells en la cota y en la çamarra de la seva dida, Na Johana de Montçó.

Per lo que sembla, l'Infant no 's limitava a escoltar, car, bé o malament, més aviat malament que bé, sonava la cornamusa, puix el seller de Barcelona, En Domingo Mulet, trobantshi 'l Príncep en desembre del any 1353, n'hi guarní una ab vellut vert, senyals reynals y dos timbres de fil d'or y d'argent.

Y al conrèu del Art seguien els deportes. A posta per a iniciarlo a llençar el falcó y aprofitant una estada a Barcelona, el provehiren d'un loure, dues longues y un guant de pell de cervo, al mateix temps que li compraven una pinta d'ivori, dos rescaldadors de cuyr, una conca d'aram y un tauler de taules; y per a la dida Johana, un vel y tres parells de sabates.

En aquesta estada s'escau l'entrada dels Reys en la ciutat comtal, y ell, l'Infant Johan, els isqué a carrera portant devant les andes sues un cavall destrat, acompanyantlo cavalcant Na Cathalana de Llança, Na Constança y 'l porter En Pasqual Guerau.

La sella qu'enforcava quan començà a cavalcar era obra d'En Guillelm Çalort de Gerona, qui la construí de tres arçons, prevehent los perills

inherents als començos; estava coberta de drap vermell, ab cinch senyals reynals qu'hi féu N'Içach Bonafòs, mestre de cortines, juheu. Aquesta sella, quan no servía, se guardava en una capsa de fust comprada a Barcelona.

En lo menjar feya gran consum de morterol, de bescuytelles, o sien, al meu entendre, lo qu'ara s'anomenen galetes de postres; menjar blanch, lo qual, segons diu lo *Libre de Mestre Robert*, coch del Rey Ferran de Nàpols, se preparava ab gallina, farina d'arroç, aygua ros, sucre fi y llet de cabres o ametlles blanques (A-I).

També menjava *nocatuli*, qual nom fa creure que l'importà de Sicilia la Reyna, y 'l feyen ab ametlles, aygua ros y sucre. Usava arroç ab sucre y ametllons, broet blanch, verdolagues ab sucre, carabaces ab sucre y ametllons; genestada feta ab sucre y farina d'arroç, ametllons y panses; pomes ab sucre; grànotada, composta d'ous y agraç, mamoniá de sucre, polles y ametllons... Tot axò proya qu'era llamíner, y per si no 'n fos prou, bevia aygua sucrada, y en sa cambra se feya consum de Dragea francesa, confeccionada pel especier geronès En Bernat Terré, y de codonyat y sarriada que'ls proporcionava En Berenguer Cavaller, també especier de Gerona. De tant en tant menjava perdius novelles, caçades pel nan ab un esparver ensenyat qu'expressament li compraren, y que costà 40 sous barcelonesos.

Per a la taula li compraren dues tovalles, de 2 canes de llarch, y quatre tovallons, francesos : cal tenir en compte que boy sempre menjaven, ab lo petit duch, fills de cavallers.

Vestia mantell castellà, ab pena blanca de Noruega, y també gramalla, cota, gonella y caperó de drap florentí vert, ab senyals de papagalls en fres, fets de miga d'or y botons de talla de malla en la cota; gonella y caperó y botons rodons en la gramalla. Qualque volta vestia de vellut vermell, y anant de camí usava una cota ardía d'escarlata morada de Brusseles, de grana.

La capella s'era enriquida ab una creu d'argent ab peu y ab crucifix en aquella clavat, ab cinc esmalts de cascuna part, obra del argenter geroní Berenguer Eymerich, del qual axí mateix eren obra dos canalobres d'argent ab sengles poms al mig, daurats, a obs de tenir llum a la taula hont menjava 'l Primogènit.

Es en lo mes de març del any 1354 que's troba, encara que no sien les primeres, la primera partida «per sabates al dit senyor Infant», abessonada ab altra per guarnir una espasa a obs del mateix. En abril, además d'una guaspa o sivella d'argent a obs d'un coltell del Duch, y altres sabates, n'hi ha «un parell de daurades», probablement per a calçarles en actes de cerimonia. En aquesta època vestía cota, gonella y caperó meytadat de color de verderol y de girofle, o bé cota esparça meytadada de scudat, forrada de vayrs y perfilada d'erminis. Mantell castellà de pisset vermell, gonella de grana ab mànegues sobergues; cota, mantell y caperó de camocha, color de coll de lleó, ab fullatges vermells, forrada la cota de sendat groch.

Les nits dormía ab brial y cossets ab mànegues dobles de fustany blanch cardat que més endavant sustituhí per una almuça, y en lo llit hi tenía vànoves d'obra de Xipre. Seya en coxins de camocha blava ab fullatges grochs.

* * *

La Cort del Infant romanía de temporada a Barcelona, y apropantse l'estiu, y no donant senyals de retorn a la sua ciutat, lo Rey, desde Roses, escriu a últims de maig, o a començaments de juny, als familiars del Duch y als consellers y prohomens barcelonins, respectivament, sengles lletres interessant y manant el retorn a Gerona per a que lo cambi d'ayre no influís malhauradament en la sanitat de Johan (A-II).

Es clar que'l Duch s'hi trobava bé a Barcelona; no fos per altra cosa que'l deport marítim que tant li plavía, sobretot perque podia sovintejar les visites a la galera que, patronejada pel còmit En Berenguer Rull, y anclada a la platxa de Barcelona, tenía mossèn Bernat de Cabrera; en ella s'hi entredeportaven l'Infant, el seu preceptor y 'ls cavallers acompanyants, y se'n gaudien els nauzers ab les gratificacions del Príncep.

Però calía obehir lo manament reyal, y passat un accident de febre, per a la curació del qual foren portats dos brandons grossos a les menorettes, per a cremar devant l'altar de Madona Sancta Clara, la Cort del

Primogènit retornà a Gerona, anant en la comitiva l'abat de Sant Cugat, y arribanthi la revetlla de Sant Johan. Axí ho comuniquen al Rey, En Guillèm de Blanes y Na Cathalana de Llança, en una lletra qu'he trobada entre les lletres rebudes de Pere III:

«Molt alt e molt excellent princep e senyor : sapia, senyor, la vostra gran altesa, quel molt alt senyor Infant en Johan, primogenit vostre molt car e per la gracia de deu Duch de Gerona e Comte de Cervera, es sa e en bona disposició de la sua persona, mercé de deu : e entrá en Gerona la vigilia de sent Johan de juny proppassat. Placia a nostre senyor deu, senyor, queus do vida longa e exelçament a vostra Reyal corona, ab gran victoria de vostres enemichs e que em breu pugam hojr bones novelles de vos senyor, axí com tuyt desigam. Scrita en Gerona a xxij. dies de juliol.

Humils servidors vostres qui besam la terra quels vostres alts peus calciguen, se comanen en vostra gracia e mercé. Guillem de Blanes e Cathalana de lança.»

En lo revers, l'adresa «Al molt alt e molt excellent princep e senyor, lo senyor Rey» (A. C. A., caps 34; lletra 22 B).

De bell nou instalats a Gerona, el dispenser compra, per a la Casa ducal, un cabaç cobert de cuyr vermell ab senyals reyal, contenint un bací de lautó a obs de l'almoyna, un compàs de ferre fet exprés per a tallar hosties, y compra dos brandons grossos el dia de Sant Cristòfol per a la capella del sant; y ja començada pel Senyor Rey la Cavallería de Sant Jordi, dóna 20 sous al prior, qui era l'almoynier reyal En Bernat Badía, per rahó d'un confrare mort en la dita Confraría.

Als objectes per a esplay de l'ànima s'hi afegía 'l comprar 7 palms de vellut vermell per a una cornamusa del Infant y abonar la cura qu'un manescal havia feta a una mula que la Senyora Reyna lexà a son fill per a cavalcar, la qual se dolía d'una espatlla, per lo que li feren fregues ab vi per espay de molts dies.

Y l'Infant menja ametllons, juganthi abans de trencarlos, gratonada, figues, prunes, gíngebre, espinachs, sopes daurades ab formatge sech, perdius novelles, polles a la mamonía...

Per l'octubre torna a Barcelona y reb el present d'un loure d'es-

mirra comprat a Perpinyà y d'un coltell de talla reyal ab ganivet y ab senyal reyal en la quitia, comprat a Saragossa; el seu pare li regala una correja de sanastre daurada y esmaltada ab un cap francès esmaltat y ab bolles daurades. Axí les coses, quan tot just lo seu dispenser, aprofitant l'avinentesa de trobarse a Barcelona, cancela ab l'especier barceloní En Guillèm Metge 'l compte per la malaltia passada del Primogènit abans d'anar a Gerona, pagant dos axerops juleps y un de compost y altres axerops; n'han d'obrir un altre per la novella malaltia que li ha sobrevingut, en la qual l'assistexen, expressament cridats, mestre Irundell de Gerona, qui era lo metge d'espona del Duch, d'ençà la mort de mestre Miró de Corçà, mestre Bernat de Figuerola, de Manresa, y mestre Baró, metge juheu de Perpinyà, los quals, per manca de llits, com succehí ab la dida auxiliar de Gerona, calgué ferlos dormir en llits de roba o catres, llogats a Barcelona matexa. També 's trameté un corrèu al Infant En Pere d'Aragó, qui 's trobava a Lleyda, innovantli la malaltia.

* * *

Passats de bon troç cinc anys, calia que'l Primogènit d'Aragó comencés a cavalcar ab tota regla com se pertanyia a la sua alta dignitat, y lo Rey, per a que s'ensinstrés seriament en aytal deport, ordenà que li fessin una sella «d'un arçó, car ja cavalca per si metex» (1153-104), car n'havía après ab la sella de tres arçons, construïda, como es sabut, per En Guillèm Çacort de Gerona, en la que muntava quan li destraven la cavalcadura. Soviñt muntava un palafre ab sella coberta de drap vermell : per a muntar, al hivern, vestia una cota ardía forrada d'anyell y gonella esparça, ab una correja y una broca tot guarnit d'argent, present de la Reyna.

Llavors ja escrivia per ell sol, sense adjutori alièn : quan la Reyna tramet al Rey, interclosa en una de les seves, una lletra qu'havía rebuda del herèu llur, el Rey, content y joyós, respon a sa esposa : « ... e plaunos son dictat e ço queus ha escrit confiants en deu que tot jorn será son creximent e mellorament de sa persona e de sen, que per si matex nos escriurá ens farà saber coses que seran plasentes a deu e a nos... » (1148-79 g.).

La carta en qu'aprengué les primeres lletres costà d'iluminar 23 sous (P. 570). Les cartes en qu'aprengué gramàtica, y que després donà per a que servissen al seu germà, l'Infant Martí, anaren a raure a mans d'un escrivà de Barcelona, que, en maig del any 1377, habitava prop l'esglesia de la Mercè (1744-2).

Resident, transitoriament, a Perpinyà, caygué altre cop malalt, essent los seus metges els mestres Burriach, Pere Çavila y els juheus mestres Baró y Jucef, los quals li ordenaren axerop *capilli veneris* y conserva de roses. Després anà a Barcelona, y com la tos el molestava, se veyé obligat a pendre un letovari y diacitron que li confeccionà l'especier Guillèm Metge.

En estat de sanitat consumía moltes confitures seques, que's guardaven en marsapà; també gastava molta mel, que tenien en una olla.

Quan feya temps que menjava, li feren adobar una barca d'argent, daurantli les rodes. La barca consistía en un reservori, que solía ésser una obra d'art, figurant un vaxell o una arqueta, hont se guardaven els estres d'ús particular en la taula, per a esquivar los metzinaments tan freqüents en personatges d'alta prosapia. En la barca del duch s'hi degué guardar, ultra altres coses, el menjador de móres de cristall, fornit d'argent, y 'l saler d'argent que la Reyna féu obrar per l'argenter del Rey, En Pere Bernés.

Es natural, en infants de la seva edat, que la major part del dia se la passés entretingut jugant ab el nan, En Françoy Torreni, qui vestía gonella y caperó de drap d'Yprés, y ab dos cavalls de fust, abillats ab sengles mantes y muntats per cavallers guarnits, o bé contemplant y escoltant les lleugerías d'En Bernat Barceló, que li feyen esclatar les riallades, y les jutglerías de mestre Johan de Mascó y de mestre Pere, al qui conservà llarch temps, y altres jutglars qui 'l deleitaven.

* * *

Ab data 6 d'octubre del any 1356, la Reyna participa, desde Barcelona, a En Jacme Jordan, administrador del Infant Martí : «nos havem reebuda per ama del dit Infant, la amada nostra na Cathalana de Puig-

vert, la qual trametem aquí per servir al alt Infant Don Johan car primogenit nostre e al dit Infant Don Martí...» Y ab la matexa data escriu a En Guillèm de Bellera : « ... nos havem ordenat a dona Cathalana de puigvert, la qual havem reebuda per ama del alt Infant Don Martí, segongenit nostre molt car, sen vaya aquí de present per servir als alts Infants don Johan primogenit e al dit Don Martí. Axí, emperó, que nos volem que de nits faga e estia en la Cambra del alt Infant don Johan e devant son lit e ques don guarda e cura del dit Infant. E de dies volem questia continuament e don guarda e cura del dit Infant Don Martí. Encara havem ordenat e volem que totes e sengles vestadures, joyes, argent e arneses del dit Infant Don Martí, axí aquelles que vos tenits, com na Constança, ajudant de nodriça del dit Infant don Johan, com altres qualsevol persones, sien liurades e donades a la dita dona Cathalana...»

Ab seguretat que Madona Cathalana de Llança, potser a conseqüència de la malaltia que li començà en setembre de 1354, era morta, car la Reyna no li adreça cap lletra tractantse d'un negoci qui tan directament se relacionava ab la sua missió prop el Duch. En cambi, escriu a Na Constança, ajudant de nodriça del alt Duch de Gerona: « ... havem ordenat que na Cathalana de puigvert vaja aquí per servir als alts Infants don Johan primogenit e don Martí segongenit... E per tenir les joyes, vestedures, argent e altres robes e arneses del dit Infant don Martí.» Si Na Cathalana de Llança era ja morta per la terra, no s'era pas morta en lo cor del Primogènit, qui li servà sempre un pietós record, no oblidant los serveys que li havia fets, y quan Johan tingué vint anys demanà al Rey, son pare, un benefici reyal de Mallorca, no per a un descendent directe de Na Cathalana, sinó per a un fill y nét d'una mare y filla, serventes de dita senyora (1737-54).

La Reyna dóna albixeres al correu de mercaders qui li aporta lletres del seu fill, y 'l dia de Sant Johan Evangelista, aniversari de la naxença, regala peces de drap vert a tretze fembres pobres, per amor de Déu. Més endevant, li fa present d'una corretja d'argent ab los caps franceses, daurada y esmaltada, guarnida d'un parxe de seda de color lahonat, comprada a En Puigalguer, y que rumbeja en les grans diades, y barres

de coral comprades a En Bartomeu Aymerich, argenter de Castell de Caller.

Iniciat el Duch en la caça de perdius, el Rey demana a En Gilabert de Centelles y En Guillèm de Bellera dos bons cans de mostra, els millors qu'hi sien, «com sie cosa en la qual lo dit Duch delitará molt sa persona» (1159-201 g.); com de la mateixa manera demana un falcó *vaharin arenyego* a Jordan d'Urries; però haventli demanat don Pedro d'Exerica, li cedeix generosament y s'interessa per a que li donguin (1168-58 g.).

Ab els cans, els falcons y 'l corcer y los seus jutglars mestre Johan de Maschó y mestre Abril del Regne, omplenava bona part del lleure que les lliçons de gramàtica d'En Domingo Ortí, mestre, també, del Infant Martí, y altres estudis li dexaven. Per manca d'edat, y per manca de preparació, era impossible que'ls negocis d'Estat el preocupessin malgrat el Rey, home de fórmules, se li dirigís, quan encara no havia complerta la decena, felicitantlo per la seva actuació en les Corts de Valencia, lloantli sa bona diligència (1171-52). Bé es veritat que a la mort d'un parent, lo Rey Pere 's vesteix de negre, y com si 'l Primogènit fos una persona gran, volgué que també s'hi vestís, fentli fer una gramalla, cota ardía y caperó negre (1159-160).

Tot just adolescent, li procuren arnesos, axí de malla com de ferre, recomanant que'ls pugua tenir ivarçosament, y demana 'l Rey, a l'Armeria del Palau de Barcelona, entreguin els qui sien bons a la persona del Primogènit (484-2 g. Vègis f. 25 g.).

Respirant l'ambient de bregues, indispensable al temperament del Rey, son pare, no es meravella que se sentís bregós y sollicités d'ell, qui guerrejava contra Castella, el permís d'ésser a la batalla; y 'l Rey, cofoy perque 'l rebroll no deslinyava, li plau y agraheix la petició, prometentli, per a satisfer son desig, que li farà saber quan hora sia, y qu'estiga aparellat (1185-139). Y ell demana adzembles del lloch de Sant Esteve de Litera, «perçó com deus volent nos entenem a esser en la batalla, la qual lo dit senyor Rey enten afer ab lo Rey de Castella» (1608-105).

Essent aficionat a les armes, havia d'apendre a manejarles, y 'l Rey, desde Castelló, li tramet el mestre d'esgrima En Pere Dantist, lo qual havia ensenyat al Rey N'Anfós y al mateix Pere III (1188-98 g.).

Llavors ja tenia En Bernat Claret per cavaller selvatgé, y ell muntava ab sella curenya negra, de talla de palafre, si bé tenia altres cavallades, com un cavall de pel bru que's comprà a Barcelona, y 'l rocí que'l Rey li regalà. Cavalcant, y ab sella de caminar, de tant en tant feya excursions. Axí, pel juny del any 1363 anà a Montserrat, y del Monestir a Barcelona. Aprés anà a Poblet, retornant a la dita ciutat, y d'aquesta marxà a Gerona, no fenthi pas grossa estada, car pel novembre ja era altra vegada a Barcelona.

Lla hont se trobava seguia despatxant, o despatchaven los seus oficials per ell, los negocis pertanyents al seu càrrech y donava disposicions per al major regiment dels seus pobles. Per exemple, trobantse a Lleyda, lo dia 20 de maig de 1363 envià al jutge de Gerona 'ls capítols de que donem trasllat íntegre per la llur curiositat:

«Con huy que es dimarts a ix. del present mes de Maig, vos, honrat jutge de Gerona, haiats pres en examen de art de notaria en Bonanat Nadal, de Gerona. Retengut a nos que volets rebre informació deles custumes e vicis del dit Bonanat e dela edat que ell ha. Perçó, placia a vos, honrat jutge, reebre informació deles dites coses segons los Capítols dejús scrits.

Primerament : que es cert e notori a tots los que son en Gerona, quel dit Bonanat Nadal es hom viciós e de mala fama e que va menjant e bevent per diverses lochs de Gerona ab altres homens, companyons seus, e hores no acostumades.

Item : que es persona de bandos e de bregues e que de dia e de nit va e amagadament e palea ab armes, tinent vida de malandri e ab aquells que sapia que haian bandos.

Item : que ha acostumat de haver companyia ab alcavots e ab avolgent e ab persones ab les quals negú que enten a esser notari no deu haver companyia, com notari dega esser persona bona e leal, honesta e que no deege haver privadesa de aytals persones.

Item : quel di Bonanat Nadal ha acostumat de anar per cases de fembres publiques e de fer viltat ab elles e altres fayteses que no pertanyen a persona que dega esser notari.

Item : que ell, ab les dites avols companyies o ab altres qualsevol

persones ab qui vaja per la vila, va dient cançons e dances e paraules qui no pertanyen a notari.

Item : que es cert e notori quel dit Bonanat Nadal no ha xxiiij. anys, ans los testimonis que huy se son donats no son estats reebuts per aquella forma que reebre se devien, ne per aquells interrogatoris que reebre se devien, ni ab aquella solemnitat que fer se devia.

Perque se pertanga de vos, honrat jutge, que aytals coses de deeguen fer ab gran maduresa e solemnitat, guardant lo be de la cosa publica. Perçó placia a vos que daquesta cosa vullats guardar vostra anima e lo be dela cosa publica» (1608-109 g.).

Per a tenir prop d'ell fadrins de noble llinatge y de la sua edat, demana al seu pare li permeti entrin a son servey els fills d'En Berenguer d'Abella; contestantli 'l Rey qu'esperí, puix dins breus dies se'n ocuparan ab la Reyna, proveint a les necessitats de sa casa, segons se pertany al honor y estament del Primogènit d'Aragó (1188-151 g.).

Lo parament del seu llit es cambiat, car hi té cortines llistades de xamellot vert y vermell y matalassos de fustani vert escur, barrat de groch.

Cüraren de la seva sanitat després de mestre Irundell, qui succehí a mestre Miró, fra Guillem Arnau (1567-66 g.), y darrera d'ell, mossèn Bernat de Figuerola, y en sa ausencia, mossèn Bernat Minguet.

Generós de mena, fa present de diners, per amor de Déu, a un fill de cavaller, qui era exit de Castella, als ministrers del arquebisbe de Saragossa y a un trompeta; a un macip del abat de Sant Cugat, per cabestratge d'un mul qui 'l prelat li regala; als aliers de la galera Sancta María, hont s'entrà a deportar; «e ab dos florins quel dit senyor mana metre en la caxa a Montserrat»,* axí com dóna a un barquer en qual barca entrà a pescar en lo riu de Tortosa.

* * *

Encar no tenia catorze anys (agost de 1364) y 'l cuyracer de Barcelona Pere Palau féuli, a la seva mida, unes cuyraces com si fos una

* En los vaxells hi posaven, los monestirs, devotes, hospitals, etc., caxetes captadores per a rebre l'ofrena dels mariners y passatge, en temps fortunal especialment.

persona gran, y ell, fent l'home, demana diners per a portar en l'escarcella, «perçó com ell los havie mester per algunes coses sècretes» (P. 575).

Lo seu podenguer es En Johan Martorell; lo falconer major, lo donzell En Guillèm de Canet, nomenat per Pere III en agost de 1362 (1180-82 y 1183-186 g.); En Miquel Periç del Rey, cavalleriç, y l'esclau En Johan de Denia.

Després d'un accident de febre que sofrí en la vila de Prats, escriu al dispenser, de lletra sua y ab son segell segellada, que pagui llurs treballs als mestres en Medicina Pere Gaçol y Johan Sicilia, y les medicines, al especier Miquel Tossell.

En aquests temps, esdevingué al Primogènit del Casal d'Aragó un d'aquells fets que dexen solch pregon en la consciencia dels homens, y que si ell de moment, per sa minyonía, no 'n pogué capir la trascendental importancia, els anys y la refléxió devien palesarli desiara, conturbant son esperit tan donat a la bonesa.

L'actuació d'En Cabrera com a preceptor, ab motiu de les guerres que sostingué 'l Reyalme, sofrí llargues intermitencies; car, considerat com un dels mellors capdills, no 'n podien prescindir. Ell fou l'almirall de l'Armada qui, després d'ordenat el siti d'Alguer, junt ab los venecians, vencé 'ls genovesos a últims d'agost del any 1353, desfentlos completament. L'any següent retornà a Cerdenya, acompanyant el Rey ab altres nobles. Quan la guerra dels tretze anys ab Castella, començada en setembre de 1356 y interrompuda per una treva, En Cabrera invadí 'l nort d'aquell Reyalme junt ab el bort de Trastamara, y 's firmà una pau transitoria, car de bell nou la guerra fou represa fins que vingué una segona pau, alçat el seti de Valencia pels castellans. Y torna 'l Rey *Don Pedro*, que la posteritat nomena 'l *Cruel*, a setiar Valencia l'any següent, y llavors entra ja a guerrejar el Primogènit, totjust adolescent.

Però, si era escaducera la guerra ab l'estranger, feta a colps d'escona y llança, esmicolant capmalls, afollant membres y enfonsant cuyraces; gitant bombardes y viratons, occint a tall de coltell al vençut que's resisteix, barrejant les viles y 'ls payrals, espunyant presoners y penjant espies per la gola, n'existía una altra de guerra, si bé no tan sorollosa,

de més durada, lluytanthi germans ab germans, dintre la Cort aragonesa, ab les soles armes de l'enveja y la calumnia; y no apàrellàntse a camp descobert y a ple dia, ans bé, cercant la foscor de les cambres, hont s'acordaven en veu baixa y a quatre ulls les agressions a fer.

D'aquesta guerra civil d'intrigues y miseries cortisanes, en la qual ocupà un lloch preeminent la Regina Elionor, tenint per aliats gent de fòra, com el Comte de Trastamara y 'l Rey de Navarra, ne fou una de les víctimes mossèn Bernat de Cabrera.

La conducta del Rey En Pere III envers lo seu antich privat es merexedora de l'execració de l'Historia per la sua crueltat refinada. Per més culpa que tingués mossèn Bernat, si es que'n tenia, referents les guerres contra Castella y la Senyoria de Gènova y 'l jutge d'Arborea, y la lliga de la Sereníssima, y la pau de Murvedre y altres acusacions que li feren, no hi havia dret a sotmètre'l al torment espiritual de ferlo judicar y condemnar a mort pel seu dexeble, al qual pot dirse qu'havia vist néxer, y al qual havia donades les primeres lliçons qu'ha de rebre un príncep destinat al regiment d'un poble.

¡Quin temperi devia congriarse en lo cervell d'aquell home de seny clar y d'alta saviesa quan a hora de tercia, baxant al pati del Palau del Arquebisbe de Saragossa, hont era reclòs, veyé enfront seu 'l Tribunal qui tenia la missió de sentenciarlo presidit per aquell minyó de «pueril edat» com ell mateix se regonexia (1609-192), qu'encara no encalçava 'ls catorze anys y que fins el compliment dels quinze devia romandre sots la seva preceptoría, segons manament del Rey quan li confia 'l càrrech!

Y 'l Tribunal presidit pel Primogènit, obehint la voluntat reyal, condemnà a mossèn Bernat de Cabrera a morir escapçat en la Plaça del Mercat de Saragossa, enfront la porta de Toledo. Però, no n'hi havia prou d'haverlo mort; calia rabèjarse en lo crim comès, y 'l Rey manà al dexeble que li trametés lo cap destroncat del preceptor: «perque volèm que encontinent, con s'ie feta la execució quem trametats lo cap».*

Y 'l fill, obedient, trameté al seu pare aquell cap ert y fret del qual tantes lliçons, per a conrèu de la seva inteligència, n'havia rebudes...

* Doc. procés B. de C.

¡El crim inconscient del dexeble, dos anys après, fou premiat pel Rey concedintli la ciutat de Vich y altres llochs y castells, rèdits y drets qui foren d'En Bernat de Cabrera (1538-110), lo capdill dissortat occit de mort cruenta, no per mà d'enemich en camp obert, sinó per mà del *Morro de vaques* demunt el cadafalch infamant, en compliment de la sentència qu'automàticament firmà un fill abúlich, obeint la sugestió d'una mare despota y 'l manament d'un Rey hipòcrita!

¡Quantes vegades la Reyna, en la solitud de la seva consciencia, devia arrepenir-se del crim comès; y potser, al aproparse l'hora de la sobirana Justicia, mentres el pahorós *Dies iræ* ressonava en ses orelles com bruel de tempesta, veyia en la llinda de l'Eternitat el cap sagnós de sa víctima! Y 'l Rey Pere, malgrat son urch y sa innata dolenteria, també l'alimentava en sos esperit el corch del remordiment, car si bé pot semblar misericordia cancelleresca la qu'aconsellava a los Reys de Castella que retornessin los béns confiscats a Samuel Abençacon, juheu de Coria, «*como clemencia sea grant vertut e por la qual la cadira de los Reyes e delos principes se confirman*» (1264-140 g.), y la que demanava al abat de Besalú que no perseguís el monge enfermer del seu monestir, «con en vos deia mes usar benignitat e caritat que rigor ne desagueltat, car ací com vos sabets, humanal cosa es pecar e delinquir, e per consegüent es mester que mes regne perdó que venjança» (1264-165 g.), no's pot dubtar de la seva contrició quan, posantse la cendra al cap y la soga al coll, regoneix l'injusticia comesa. En la matexa Saragossa, testimoni de l'inicua sentència, confessa, en públich document, qu'havía condemnat a mort a mossèn Bernat «*ad indignacionem et iracundiam provocatū*» (1936-63 g.); y restitueix a En Bernardí de Cabrera, nét del ajusticiat, los llochs de Mayol y Castelló y tot lo vescomtat de Bas, confiscats al avi, declarant palesament «*nam cum vir esset alti cordis, magnique consilii...*» (id.-id.).

Si al començar el procès haguessin escoltat el consell que'ls fou donat per a mostrar l'ignocencia de mossèn Bernat, d'otorgarli les defensions convenients, «les quals sots tenguts de donar segons Constitucions de Cathalunya jurades, hoc encara parlant ab deguda reverencia no podets ne devets denegar, per ço com defensions per dret de natura

sien atorgades, lo qual dret de natura per princeps no es estat constituit, entant que sils diables dinfern a nostre senyor demanaven defensions, ell les los hauria atorgat segons justícia»,* la mort de mossèn Bernat no hauria pesat demunt les conciencies reyal's. Y'l qui donava aquest consell a la Reyna y al Primogènit fou lo primer y un dels poch's defensors del privat caygut en desgracia : fou En Guille'm Guerau, prevere del Bisbat de Gerona.

Y'l adolescent, com exposarem per manera en capítols següents, s'anava formant, palesant els trets (condicions y defectes) que més avant devien constituir la característica del home, y sense dexar les lliçons d'En Guerau de Flaçà, qui, al ensemps de sobrecoch, era son mestre de gramàtica substituïnt en Domingo Ortí, se deportava per mar ab la galera d'En Minguet y caçava ab los seus caçadors, En Ramon de Margens y En Ramon Tort, contemplant l'habilitat dels falcons llebrers y dels podench's regalats pel Comte de Cardona y del falcó que li regalà En Galceran Andreu y 'ls vuyt que li trameteren del Castell de Caller, los quals consumien sengles gallines per dia, y, ademés, tenia una cadella camusa comprada a un mercader de Tàrraga, qui també li vengué un branxet.

Aprés la caça, l'equitació l'entusiasmava. El Comte de Foix li fa present d'una sella cuyrenya obrada ab vibres d'or y ab lletres morisques, ab fre y pitral niellat y daurat, y'l d'Ampúries li regala un palafre. Ell, per sa part, se compra una sella barralesca y rumbeja corcer ab capsanes alcalades y regnes genetes de seda escarlatada y té sella de junyer de fusta ab elm pansera y escut de ferre, jipó d'armar, cellers d'argent y altres diversos paraments de cavall y altres arneses. Li plavia la sella gallega guarnida de cuyrs blaus y alternar ab ella un parell de capsanes gornides d'or y de seda. Per a cavalcar de viatge usava moltes vegades un mul de pèl d'estornell.

Era curós del seu habillament, a voltes extremat : capell turquès, jupó y hopalanda de drap d'or, correja de sanastre y altra francesa

* Doc. procés B. de C.

gornida d'argent. Té varietat d'espases, entre elles, una ab esmalts, gornida per En Bernès, l'argenter valencià, y altra, per En Francesch Rexach, argenter de Barcelona. Y si seguint la tradició juga per les festes de Nadal, fa ofrenes de ciris de 100 lliures, ab senyals reyal, a sants de la seva devoció y al Monestir de Montserrat, los quals, en compliment de promences per causa de malaltia, hi portà ab un mul de bast, En Ramon Descamps, traginer de Molins de Reg, y ajuda en son vestir a fra Ramon, ermità monserratí, y a un pobre home dèbil qui era estat mariner y que vivia a Valencia, pres lo carrer de la Mar, li dóna una cota y un caperó blau fets expressos y fa almoyna de diners a un capellà garneu, qui captava; mentres per les seves devocions, En Rexach li obra un reliquier d'argent; paga un diner diari per a oli de la llantia qui crema en l'escala del palau del Senyor Rey, devant una imatge; per Sant Blay, seguint la tradició, fa benehir fruyta, ço es, avellanes, figues, castanyes, pomes, malgranes... Per quaresma menja de magre y observa el dejuni de Tèmpores. Regala als seus pares draps d'or del tauris ab lletres morisques; dóna una copa y un pitxer d'argent a la Comtessa d'Ampuries, de la qual fo compare per una filla que li tench a les fonts baptismals, y una copa d'argent sobredaurada a la muller de mossèn Berenguer d'Abella, de la qual també 'n fo compare.

Y si's deportava y feya presents y almoynes y ofrenes, y escoltava los seus ministrers, y entre ells En Johan de París, també recompensa 'ls saigs qui preseren y rodaren alguns cristians y juheus, los quals eren inculpats d'haver emblada y venuda una custodia d'argent de l'esglesia de Montblanch, hont hi havia set hosties sagrades, y 'l seu tresorer paga cordes y carbó per a tormentarlos.

No's descuida 'ls cans, als qui compra collars y coples, y per ell compra botzines.

Celebra a Barcelona la festa de l'Epifanía del any 1365, y menja capons y beu piment y gíngebre, ab neules y turrans; el dia de la Candelera senta a la sua taula al Vescomte de Cardona y altre cavaller, y dos dies après, mengen ab ell, además del dit vescomte, dos missatgers del Duch d'Anjou y altres cavallers, obsequiantlos ab gran dinar de capons, gallines, perdius, moltons, pernills, salsa de pahó, menjar blanch,

formatges fonedors, vi blanch y vermell, piment, gíngebre, crespes ab canyella, rahims, taronges. Agençaren la taula ab violes y murtra. Calgué comprar asts de fust, llogar fusta per a les taules y tres homens per a ajudar la cuyna. En los dies del mes de janer, a la cuyna, fan *aylos queros*, que també he vist apuntat altres dies, y no puch caure a que's refereix : també alguna vegada compren bossichs (seran pedrers de gallina?). El pa li senyalaven ab una senyal expressa. Les tovalles y tovallons de la sua taula són francesos y li torquen els coltells ab draps de lli.

Per a manar cenes a diversos llochs del Reyalme, la tarda del dia 6 de març sortí de Barcelona y anà a Sant Cugat, portant, ultra la seva companya habitual, En Francesquet Miró d'Oriola, que'l Rey li havia recomenat que's posés a casa per tal que vegés «lo seu cavalcar e lo seu endargar que fa tan aptament que segons la sua edat es maravel·la» (1204-39 g.). El 7, dinà a Terrassa y sopà a Monistrol; el 8, al matí, pujà a Montserrat, essent convidat del prior; el 9, dinà a Apiera y jagué a Sant Pere de Riudevittles; el 10, pel matí, marxà a Vilafranca, d'ahont partí l'11, après dinar, dret al Arbós; el 12, al matí, anà a Santes Creus; el 13, de bona hora, partí de Santes Creus y dinà, sopà y dormí a Poblet; el 14, lo mateix, a les Borges, ahont lo comprador degué comptar la vianda per sous jaquesos. El 15, ja dinà a Lleyda, veyentse obligat, per deficiencia de vaxella, a llogar escudelles y talladors. Aprofitant l'ocasió de trobarse a Lleyda tramet En Dezfaz, donzell de sa casa, al Vescomte de Narbona, per a demanarli un astor, que li donà. El 18, malgrat ésser dimarç, lo que vol dir qu'encara no tenia arrelada la superstició del dia fatídich, partí de Lleyda, dinà a Gimínells y dormí a Bellver; el 19, dinava a Sixena, sopanthi y jaguenthi; el 20, al matí, anà a la Narga; el 21, a Tardayanta, l'endemà a Çuera, y'l migdia del diumenge, que comptava'l 23 de març, entrava a Saragossa, rebent allí'l present d'un rocí genet que'l Rey li enviava de Burriana.

De Saragossa ne marxà lo diumenge 20 d'abril y dinà a Miranda, convidat pel arquebisbe de Saragossa, retornant a dinar a Saragossa'l dia 22. El 15 de maig l'arquebisbe'l torna a convidar.

Fins lo dia 25 de juny romàs a la capital aragonesa, d'ahont ne

sortí el matí per a anar convidat a Hosera; el 26, a Romana; el 27, a Sant Pere de Calandra; el 28, a Alcaniç, d'ahont ne sortí 'l dia 30, qu'era dilluns, per a anar a sopar y dormir a Bellmunt.

Lo primer dia de juliol partí de Bellmunt y anà a Montroig; el 2, a Morella, pagant altra vegada en sous barcelonesos. A Morella s'hi estigué fins el dia 7, qu'anà a Sant Matheu, hont romàs el 8, convidat pel mestre de Montesa, qui li dóna per cenes 1,000 sous barcelonesos. El dia 12 anà de Sant Matheu a dinar a les Coves, dormint a Les Cabanes; el 13, a Castelló, hont dinà y sopà, dormint a Vilareyal; el 15, après dinar, anà a Almenara, y 'l 16 y 17 dinà, ab lo Rey, en lo setge de Murvedre.

Ell cobejava qu'en lo setge, per a guardar la seva persona, l'haguessin acompanyat alguns dels seus Ducat y Comtat fent de ballesters, especialment els de Berga, Manresa, Prats y Cervera, los quals, influits per la Reyna, qui devía obehir motius d'alta conveniencia, s'hi negaren.

En lo seti li feren un alberch ab un porxe, ahont s'allotjà ab los seus més íntims, y ab mestre Sanç de Ribaura, metge de Física, lo qual, haventlo visitat a Saragossa, l'acompanyà a Murvedre. Trobantse en lo setge, comprà un cavall que regala al Comte de Trastamara, aliat de Pere III contra *Pedro de Castella*.

Pochs dies estigué en lo setge; car, haventhi arribat el 16 de juliol, ne partí el 22, dia de Santa Magdalena, per a dinar a Burriana. El 23, dormí a Vilareyal; el 28, dinà a Onda y jagué a Borriol; el 29, dinà a Vilafamens y sopà a les Coves; el 30, a Sant Matheu y Valltrayguera, y 'l 31, a Ulledecona.

El 1.^r d'agost entrà a Tortosa, essent convidat per los jurats y prohoms de la ciutat, que li entregaren 5,000 sous barcelonesos; el dia 2 anà a la Font del Perelló; el 3, al Coll de Balaguer y Cambrils, y 'l 4 a Tarragona, hont fou convidat d'En Acart de Talarn. El 6, al Vendrell y Vilafranca; el 7, dinà a Sant Sadurní, ab mossèn Berenguer (d'Abella?), y dormí a Martorell, d'ahont, de bon matí, marxà a Barcelona.

Si en lo transcurs d'aquest viatge fou convidat varies vegades, ell, per la sua part, no 's quedà enrera. Trobantse 'l dia de Pasqua a Saragossa, dinen ab ell Don Loys (Cornell?) y dos altres cavallers, y la

diada de Sant Jordi convida l'arquebisbe, el bisbe y setze cavallers de la Creu; per a aytal convit se llogaren talladors y grials y tres homens ajudants de cuyna, y compraren canastes; los quatre diumenges següents convida dos cavallers cada diumenge, axí com el dia de l'Ascensió y 'l dimecres dia 28.

La diada de Pentecosta són convidats l'arquebisbe, el bisbe d'Osca, richs homens, cavallers y ciutadans de Saragossa, llogant ab aytal motiu quatre homens per a la cuyna, asts de fust, ampolles y taces. L'endemà convidà dos cavallers.

A Murvedre, com havèm dit, el 16 y 17 dinà ab el Rey; el 19, convidà a dos cavallers; el 20, a quatre comtes, y 'l 21, vigilia de marxar, a altres dos cavallers. El primer dia d'estada a Barcelona, després del viatge, menjaren ab ell el Vescomte de Castellbó y En Ramon d'Anglesola.

Durant lo viatge 'l seguí la seva cuyna, portant la ferramenta en una sarria, y, segons les conveniencies, feya que l'avancés. També 'l seguien els racioners del peix. Lla hont no tenia hostatge oficial, o bé ofert, ne llogava. Gratificava 'ls guies, els correus y 'ls barquers de les barques que'l passaven a ell y ses companyes, com el de Valloban, el del Gállego, el del Ebre a Vilella; les dones qui agraven o escombraven lo seu hostatge, a un home qui li 'aportà vi blanch tramès de Saragossa a Sessa y 'l missatger de la Comtessa d'Urgell, qui dugué peix del Closa a Sixena; als munters que li aportaren senglars a Saragossa; a un moro convers, al seu almoynier per esmena d'obra de terra y de vidre que lo Divendres sant serví al Infant; fa almoyna a l'iglesia de Santa Engracia de Saragossa, a l'hortolà per l'aygua presa a obs de la Cort, als jutglars qui 'l galegen, a tres pobres d'Alcaniç..., a tothom favoría ab la seva prodigalitat.

No's descuida dels cans, als qui compra collars ab senyals reyal y coples; alimenta ab gallines; manté esparvers y fa arreglar en lo Palau de Saragossa un lloch per a jugar a ballesta.

Trobantse ja a Barcelona, desde 'l dia 8 d'agost, el 30 de setembre mengen ab ell uns missatgers de França, y 'l 9 d'octubre, ab la Reyna, va a dinar y sopar a Montcada, y dormir a Sant Cugat; el 10, a Sant

Andreu, y l'11, a Barcelona, estantshi fins el 20, après dinar, que va a Sant Climent; el 21, al Hospital de Cervelló y Vilafranca; el 22, al Vendrell y Torre d'en Barris; el 23, a Tarragona; el 24, a Cambrils; el 25, a Coll de Balaguer y Font del Perelló; el 26, a Amposta y Ulldesona; el 27, a Tortosa, celebrant ab el Rey la festa dels Sants Simon y Judes, y l'endemà, marxa a Xerta; el 29, a Alpinell y Ascó; el 30, a Lardanes, y l'31, a Torres y a Lleyda.

El dia 20 de novembre, trobantse a Lleyda, convida En Johan Xemeniç d'Alarano y En Guillèm Berenguer d'Olzinelles. El 25, qu'era dimarç, ne surt el matí per a anar a Malpartit y a Sant Esteve; el 26, a la Perdiguera y Sessa; el 27, a Roures y retorn a la Perdiguera, y l'28, a Saragossa, ahont el dia 30 convida dos cavallers, y l'endemà y l' que segueix fa semblantment. El 3, de Saragossa anà a Suera a sopar; el 4, fou convidat per En Lop de Gurrea a Bialada, dormint a Almudèvar; el 5, a Osca; el 6, convida a dos cavallers, y l'8, ne surt per a dinar ab la germana d'En Lois Cornell, a Sengarre, y sopar y dormir a Cessa.

Ací queda interromput el diari del comprador per fulls extraviats, fins que trobèm que'l Duch sortí de Casones, el dia 11, per a anar a Liers y retornar a Osca, essent convidat per l'abat de Muntaragó; el 12, a Almudèvar altra vegada; el 13, a Suera, y a Saragossa l'14. Aposentat en la ciutat, probablement en l'Aljafería, convidà, el dia de Sant Tomàs, a dos cavallers, essent solemne la diada de Nadal, car convidà a cent nou persones, entre les quals s'hi comptaven l'abat de Sant Johan y molts cavallers. Fou necessari llogar escudelles, talladors grans y petits, ampolles y taces, asts de fust, loces, ferramenta, canastes y altres atuhells, y àdhuch s'esmolaren tres coltells de la cuyna y foren llogats tres homens ajudants.

El 27 celebra la festa de Sant Johan, convidant l'abat de Sant Johan, rics homens, cavallers y altres, fins a onze. L'endemà convidà a dos cavallers y l'arquebisbe.

En aquesta excursió, en la qual compra cuyr y trabuqueres a obs d'un loure qu'En Ramon de Margens féu als falcons, dóna propina a un tocador de rembla y al barquer de la barca de Suera... Y axí, sobtadament, termina no sols el registre, sinó 'ls registres del comprador pertanyents

al Infant, per ésser incomplet el primer y desapareguts els altres. Es clar que's podria seguir l'itinerari al Arxiu Rey al de la Corona d'Aragó, però no compliria 'l meu objecte, qu'es la recerca de notes íntimes.

Si bé anava sol ab la seva Cort en ses excursions y sojorns, seguint la costum de l'època y les necessitats del Reyalme, la vigilancia escrutadora dels seus pares no 'l dexaven de petja, y ells, a distancia, portaven el timó d'aquell vaxell qui tot just començava a cinglar per les mars fortunals de la vida. Y les advertencies y amonestacions sovintejaven, y 'l Príncep, obedient y temorós, les escoltava ab devoció, les obehía, encara que contrariessin la seva voluntat, y les contestava ab respecte. Vègis la lletra qu'escrigué contestant a la seva mare, la qual, per haver estat malalt a Castelló, l'amonesta perque creu, o li digueren, que la malaltia era deguda a mal regiment (A-III).

Lo 20 de maig del any 1370 el Rey l'emancipa de la sua autoritat «*et manu nostra et paterne nexibus paternitatis totaliter relaxamus ac etiam liberamus*» (1804-147 g.).